

BOLALARDA DUDUQLANISH SABABLARI

Bozorova Gulnoza Baxtiyorovna

Past Darg'om tumani, 56- Idum o'qituvchi- logoped

Annotatsiya: Ushbu maqolada bolalarda uchraydigan duduqlanish, uning kelib chiqish sabablari, bartaraf etish yo'llari hamda davolash usullari haqida so'z yuritilgan, ayrim mulohazalar bildirilgan.

Kalit so'zlar: Duduqlanish, bolalar, logopediya, nutq apparati, oliy nerv sistrtemasi, turg'unlik.

Duduqlanish — bu nutq apparati muskullarining tortishish natijasida nutqning sur'at-ohangining buzilishidir. Qadimgi davrlarda duduqlanishni ko'proq bosh miyada namlikning to'planib qolishi (Gippokrat) yoki artikulatsion apparat qismlarining o'zaro noto'g'ri munosabati (Aristolel) bilan bog'liq holdagi kasallik deb qarashgan. Duduqlanish paytida nutq apparatining markaziy yoki periferik (sirtqi) bo'limlarida buzilish boiishi mumkinligini Galen, Sels va Ibn Sino e'tirof etdilar.

Ayrim mualliflar fikriga ko'ra, ilk yoshli bolalardagi duduqlanish mexanizmini reaktiv nevroz va rivojlanishdagi nevroz nuqtayi nazaridan talqin qilish maqsadga muvofiqdir (V.N.Myasishev, 1960). Rivojlanishdagi reaktiv nevroz oliy nerv faoliyatining buzilishi sifatida tushuniladi. Rivojlanishdagi nevroz davrida patologik stereotiplar asta-sekinlik bilan muhitning noqulay sharoiti — haddan tashqari g'azablanish, siqilish, zaiflashuv hollarida sodir bo'ladi. Rivojlanishdagi duduqlanish bolaning ilk yoshida, "fiziologik tili chuchuklik" ning ushlanib qolishi holatida, murakkab iborali nutq formalariga o'tishi jarayonida paydo boiadi.

Bolalik yoshida duduqlanuvchilarda uyquning buzilishi, ko'z ilinishi paytida cho'chib tushish, zerikarli, notinch, yuzaki uyqular, tungi vahimaga tushishlar kuzatiladi. Kattaroq yoshdagi duduqlanuvchilar bu kabi kechinmalarni nutq buzilishi bilan bog'lashga urinadilar. Uning buzilganligi to'g'risidagi fikr kayfiyatning doimiy buzuqligi bilan bog'liq holda, turg'un xulq-atvorni keltirib chiqaradi.

N. M. Asatiani, V.G. Kazakov (1967, 1970) va boshqalar o'z tadqiqotlarida duduqlanishni har xil turdagi patologik guruh sifatida qarab chiqadilar.

Ular duduqlanishni 4 guruhga ajratishadi: turli genezlardagi markaziy nerv sistemasi oi-ganik buzilishining rezidual ko'rinishi; nevroitik zaiflashuvlar; psixopatiyalar; sust progradientli shizofreniya.

Bola ayrim soʻzlarni aytishdan oldin unli tovushlarga koʻproq toʻxtaladi. Soʻz va gaplarni aytayotganda oʻzi sezmaganda majburan tutiladi. Qolaversa, ularda ichki duduqlanish ham uchraydi. Bunday paytda bola nima deyish kerakligini biladi-yu, ammo tiliga chiqara olmaydi.

Nutqning buzilishi tugʻma hisoblanadimi?

Bu tugʻma yoki orttirilgan boʻladi. Asosan 2 yoshdan 5 yoshgacha boʻlgan kichkintoylarda uchraydi. Shu bilan birga, bu muammo oʻgʻil bolalarda qizlarga qaraganda uch baravar koʻproq tashxis qilinadi.

Kasallikka nimalar sabab boʻlishi mumkin?

Duduqlanishning rivojlanishida genetik moyillik muhim rol oʻynaydi. Biroq, homiladorlik paytida ayollarning oʻz salomatligiga yetarlicha eʼtibor bermasligi, ayniqsa, gripp va shamollash kabi virusli kasalliklardan toʻliq davolanmaslik, turli dori vositalarini oʻzboshimchalik bilan qabul qilish, tugʻuruq davrida bola miyasining lat yeyishi ham ularda duduqlanishga sabab boʻlishi mumkin.

Shuningdek:

— bola tugʻilganidan keyin to uch yoshga toʻlgunga qadar ogʻir infeksiya va endokrin kasalliklarga chalinishi;

— qattiq qoʻrquv;

— ota-onalarning yosh farzandi oldida baland ovozda janjallashishi;

— jismoniy va ruhiy zoʻriqishlar;

— turli miya shikastlanishlari va boshqalar ham bu muammoni keltirib chiqaradi.

Bundan tashqari, oiladagi qatʼiy nazorat, kichkintoylarga haddan ortiq talabchanlik qilish ham ularda duduqlanishga sabab boʻlishi mumkin.

Xastalikni oldini olishda nimalarga eʼtibor qaratilishi kerak?

Kichkintoylarga aqliy yuklamalarni koʻpaytirmaslik, uzundan uzun sheʼrlar yodladmaslik, qiyin soʻz va boʻgʻinlarni talaffuz qilishga majburlamaslik kerak. Bolalarni hatto xorij tillarini oʻrganishga majburlash ham nutqning buzilishiga olib keladi.

Duduqlanuvchi bolalar bilan olib boriladigan guruhli, jamoali logopedik mashg'ulotlar ko'p yillik amaliyotni ko'rsatishicha, o'zining ijobiy tomonini oqlab keldi. Jamoa bilan mashg'ulot o'tkazish hamma bolalarning faol ishlashi uchun sharoit yaratadi. Individual yondoshish talablari shaxsni jamoaga qarshi qo'yilganligini bildirmaydi. Balkim, har bir bolani imkoniyatlarini yaxshi bilgan holda jamoa ishini tashkil qilish mumkin. Logopedik ishda individual yondashish bu har bir duduglanuvchi bolani logopedik ishdan oldin va logopedik ish jarayonida chuqur o'rganish, ularni psixologik xususiyatlari va nutq imkoniyatlarini hisobga olgan holda korreksion-pedagogik ishlarni tanlashdir. Duduglanuvchining yoshi didaktik material va logopedik ish shakllarini aniqlaydi. Maktabgacha va maktab yoshidagi bolalar, o'smir hamda kattalarning psixofizik xususiyatlari logopeddan "Bog'chada o'qitish va tarbiyalash" dasturi va o'yin faoliyati; ikkinchidan maktab dasturi va o'quv faoliyati, uchinchidan turli xil mehnat faoliyatlarini hisobga olishni talab etadi. Logopedik guruhni jamlash (komplektlash) duduglanuvchilarni yoshini hisobga olib, guruhga bir xil yoshli bolalarni tanlash bo'yicha o'tkaziladi. Guruhda turli yoshdagi duduglanuvchilarni borligi logopedik ishda alohida metodikalarni qo'llash zaruriyatini keltirib chiqaradi hamda duduglanishni bartaraf etishda davolash pedagogik ishlarning tarkibini intensivligini o'zgartirishga to'g'ri keladi. Masalan, maktabgacha yoshdagi bolalarda o'yin shaklidagi nutq mashg'ulotlari, tarbiyalash tadbirlari asosiy o'rinni, tibbiy davolash ishlari esa kamroq o'rinni egallaydi. O'smir va kattalarda esa aksincha, asosiy diqqat tibbiy davolash vositalari, ya'ni, psixoterapiya (suggestiv metod) ga kamroq pedagogik ishlarga qaratiladi. Duduglanuvchilar bilan olib boriladigan logopedik ishlarda individual yondoshish tamoyilini joriy etish bolalarni birlamchi va dinamik o'rganishda (mashg'ulotlar jarayonida) muhim ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Ayupova M.Y. Logopediya: darslik/ M.Y. Ayupova; O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi. — T.: O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti, 2007. —560 b.
2. Logopediya M. Ayupova, L. Mo'minova Toshkent 1993- yil
3. avitsenna.uz sayti